

*Dr Olivera PAVIĆEVIĆ,
Institut za kriminološka i
sociološka istraživanja
Beograd
Mr Dušan DAVIDOVIĆ,
Institut za kriminološka i
sociološka istraživanja
Beograd*

*Pregledni članak
UDK: 343.21(1-672)
Primljeno: 24. septembar 2012. god.*

SOCIJALNA ISKLJUČENOST I KRIMINALITET-POLITIKE I PRAKSE RAZVIJENIH DRUŠTAVA

U radu se analizira veza između socijalne isključenosti i kriminaliteta kao fenomena poznog kapitalizma u kome je došlo do velikih promena na tržištu rada, socijalne sigurnosti i identiteta. Socijalna isključenost se tretira kao multidimenzionalni problem društvenih „viškova“ koji u pojedinim teorijskim konceptima, ali i javnim politikama postaju neopravdano optuženi za povećanu sklonost ka kriminalnim izborima. Izrazita ekonomska i socijalna polarizacija u okolnostima nejednakih životnih šansi dovodi do nemogućnosti društvene afirmacije i društvenog prepoznavanja među onima koji se smatraju socijalno isključenim ili novom nižom klasom sazdanom od nezaposlenih, neobrazovanih i na različite načine marginalizovanih članova društva. Put njihovog socijalnog uključivanja ne sme da bude obeležen društvenom stigmom, već politikom afirmacije i transformacije.

Ključne reči: socijalna isključenost, kriminal, getoizacija, afirmacija, tolerancija.

1. Uvod

Pojam i problem socijalne isključenosti predstavlja jednu od centralnih tema socijalne politike zapadnih društava (posebno evropskih, i nešto manje američkog). Amorfnost i fleksibilnost pojma socijalne isključenosti nisu smetnja u jasnom razlikovanju tog termina od pojmova marginalizacije i siromaštva. On je po svojoj prirodi multidimenzionalan i može uključivati ekonomske, političke i prostorne isključenosti, kao i nedostatak pristupa određenim oblastima kao što su: informacije, zdravstvena nega, stanovanje, policija, bezbednost, itd. Ove različite dimenzije socijalne isključenosti se obično međusobno prepliću i pojačavaju jedna drugu, čineći set ograničenja koja pojedincu ili grupi onemogućavaju uživanje širokog spektra društvenih dobara i usluga. Socijalna isključenost nije individualni problem koji se tiče samo disfunkcionalnih pojedinaca koji se nalaze u poziciji društvene izolovanosti usled neadekvatne adaptacije u društvo koje dobro funkcioniše. Takođe, nije reč o lokalnom problemu koji je situiran u određene uske socijalne okvire, već je reč o globalnom problemu koji je nastao kao posledica brzih promena na tržištu rada, pada pojedinih industrijskih grana, strukturne nezaposlenosti, enormnog rasta sektora usluga i razvoja tehnologije. Moglo bi se reći da su uzroci globalni, a posledice lokalne. Društvena isključenost povlači sa sobom imperativne društvene uključenosti kojom se stvara mogućnost i prilika da građani „drugog reda“ na različite načine (promenom motivacija, uslova, društvenom podrškom – novom politikom i praksom) nađu put za puno i ravnopravno učestvovanje u društvenom životu. Socijalna isključenost se kao proces odvija u kompleksnoj areni u kojoj se susreću različiti oblici i poreklo isključenosti¹.

Neki autori (Gidiens, 2001:323; Byrne, 1999) sugerišu da je pojam socijalne isključenosti zamenio pojam niže (pod)klase (underclass). Ideja o socijalno isključenim kao novoj nižoj klasi može se dovesti u vezu sa Dahrendorfovim (Dahrendorf) razlikovanjem prava i provizija (entitlement i provision) koje je zasnovano na uočavanju distinkcije između „materijalne ekonomije“ i „materijalnih dobara“ od „pozicione ekonomije“ i „pozicionih dobara“. Prvi su predmet ekonomskog rasta u tradicionalnom smislu, dok odsustvo drugih čini suštinsku oskudicu (Dahrendorf, 1990:13). Društvene provizije (provisions) uključuju termine kao što su: inovacija, podsticaj, kompeticija, u njih spadaju izbor i mogućnosti obrazovanja, zdravstvene nege – svega onoga što bismo mogli nazvati životnim šansama.

1 Može se govoriti o samoisključenosti aktera koji odbijaju prilike da budu uključeni (najčešće se uzrok pronalazi u preteranom oslanjanju na državu blagostanja – zavisnost od društvenih beneficija), o onespobojnosti aktera koji usled malog kapaciteta i međusobne udaljenosti ne uspevaju da preuzmu ponuđene mogućnosti i, na kraju o strukturnoj i aktivnoj blokadi mogućnosti za socijalno isključene aktere. Prenaglašavanje motivacionih faktora i nedostatka kapaciteta predstavlja čestu manipulaciju ideološke prirode kojom se isključeni optužuju za sopstvenu isključenost.

Društveni progres se pojavljuje kao borba socijalnih grupa za šanse u participiranju i pristupu aktivnom javnom i društvenom životu. Suština novih društvenih konflikata sastoji se u nejednakoj distribuciji „životnih šansi“ koje su rezultat strukture moći (Dahrendorf, 1990:27). Barijere sačinjene od privilegija ostaju ključni problem. Disparitet životnih šansi koje su u slučaju socijalno isključenih svedene na minimum vrlo često stavlja nižu klasu (koju više ne čine radnici u industrijskoj proizvodnji) u poziciju krivca za rast kriminaliteta. Kriminalitet se sagledava kao tesno povezan sa problemom socijalne isključenosti. Međutim, ukoliko se društvena isključenost ne posmatra u širokoj i duboko promišljenoj vezi sa problemima postmodernosti ili novih oblika globalnog kapitalizma (neoliberalizam, turboliberalizam, postindustrijalizam) ova veza, kroz neadekvatne prakse može dodatno produbiti problem socijalne isključenosti. Primer za to su politike koje su usled simplifikacije problema zasnovane na pogrešnim premisama, a predstavljaju tzv. politiku „nulte tolerancije“² u tretiranju kriminaliteta. Neke od problematičnih teza sadržane su u politici Novih Laburista³, a zasnovane su na sledećim tvrdnjama: da je široko rasprostranjen kriminal počinjen od relativno malog broja učinioča krivičnih dela; prestupnici su grupisani u okviru socijalno isključenih – pripadnika niže (pod)klase; prostori u kojima su oni prisutni karakteriše socijalna dezorganizacija i oni čine endemske kriminogene regije koje produkuju visok stepen kriminaliteta; uzrok socijalne isključenosti leži u nedostatku motivacije i sposobnosti, a u osnovi je proizvod kulture zavisnosti kao posledice dugotrajnog prisustva (posrnule) države blagostanja; neorganizovane zajednice socijalno isključenih odlikuju se velikim brojem disfunkcionalnih porodica, posebno samohranih majki (često u tinejdžerskim godinama); takve porodice su ekstremno kriminogene i reprodukuju generacijsku dezorganizovanost i antisocijalnost; politika uključivanja mora biti zasnovana na borbi protiv kriminaliteta uz snažnu podršku oštrog krivičnog pravosudnog sistema.

Ovakvi pristupi, na izvestan način, optužuju socijalno isključene za sopstvenu isključenost. „Biti isključen predstavljeno je kao rezultat socijalnog samoubistva, a ne socijalne egzekucije...“ (Bauman, 2000:25). Nasuprot ovako sagledanoj problematici odnosa između socijalne isključenosti i kriminaliteta, socijalnu isključenost treba analizirati na tri nivoa (Young, 2002). To su: tržište rada, civilno društvo i država.

2 DiIulio i James Q Wilson lansirali su metaforu o ratu protiv kriminala, droga i pritvora u kome je ključno oružje nulta tolerancija prema kriminalu (od sitnog do najkrupnijeg) kao anticivilizacijskoj pojavi. Toni Bler je sledeći ovaj pristup 2000-te godine predložio uvođenje policijskog časa i kampanju u kojoj će se policija oštro obračunati sa sitnim kriminalcima, pijanim besposličarima i maloletnim delinkventima. Polazna ideja se sastojala u potrebi da se spreči sitan zločin kao što je ispisivanje grafita, da bi se eliminisao povoljan ambijent i tolerancija u odnosu na krupna kriminalna dela.

3 New Labour Policy, videti: Mandelson, 1997; Social Exclusion Unit 1999a, 1999b.

Promene na tržištu (proizvodnji i potrošnji) indirektno su podigle nivo kriminaliteta i nereda problematizacijom pitanja poretka. Pravila su savitljiva i mnogo češće se dovode u pitanje. Isključenje na tržištu rada dovodi do isključenja i podele unutar civilnog društva izazivajući kvantitativne i kvalitativne promene. Ovi procesi finalno rezultiraju u isključivanju nametnutom od strane države kroz jačanje reperkusija uz povratno intenziviranje problema socijalne isključenosti.

Isključenost iz tržišta rada koja povlači isključenost iz života civilnog društva čini socijalno isključene nosiocima stigme, tretirajući ih kao otpadnike iz sveta uglednih građana. Nedovoljno obrazovanje, neinformisanost, porodična patologija i neorganizovanost trajno svrstavaju grupacije socijalno isključenih u „društveni šljam“ (social scam), pri čemu se društvena isključenost projektuje na sve oblasti života, pa se mogu povući prostorne, kulturne, komunikacione granice koje omeđuju grupacije isključenih. Niža klasa (underclass) je grupacija heterogena po sastavu, ali i način na koji je generički definisana čini je pripremljenom da bude predmet društvenog prezira (Bauman, 1998:66-7). Društveno raznorodna gupa socijalno isključenih veštački se homogenizira, između ostalog, posredstvom medija koji fokus pažnje javnosti usmeravaju ka izolovanim očajnicima indirektno ih optužujući za najveći udeo u antisocijalnom ponašanju šire društvene zajednice. Takav stereotip uključuje „nedostojne siromašne“, samohrane majke, korisnike socijalne pomoći, imigrante i zavisnike, što za posledicu ima neprijateljski stav ostatka društva. Dualizam između „zadovoljne većine“ (Galbraith, 1992) i niže klase (izazivači haosa i kriminala) fundamentalno je pogrešan. Socijalna isključenost postaje fraza moderne političke retorike koja preuveličava demarkacione linije između manjine isključenih i ostalih (majority), ignorišući celoviti ambijent društvenih i ekonomskih promena koje podjednako pogađaju i menjaju strukturu savremenog društva. Te promene obuhvataju većinu stanovništva i pobiljaju veštački konstruisanu podelu na srećne i sigurne nasuprot odbačenim i socijalno disfunkcionalnim.

Opasnost od takvog stanovišta vodi ka usmeravanju društvenog resantimana ka stigmatizovanim grupama i konceptu oštih kaznenih politika koje ne mogu suštinski da reše problem rasta kriminaliteta. Binarni stereotip je sazdan od niza opozicija, kao što su: društvo se može podeliti na većinski i uglavnom zadovoljni deo funkcionalne većine (majority class) i manjinski deo apatičnih socijalno isključenih; velika većina se odlikuje dobrim radnim navikama, stabilnim porodičnim strukturama, a manjina je neorganizovana, oslonjena na državna i socijalna davanja, kriminogenog je karaktera, sa najvećim brojem disfunkcionalnih i nestabilnih porodica; očigledno je jasno prostorno razgraničenje ova dva sveta (getoizacija) i njihove granice se retko prelaze; niža klasa socijalno isključenih je u suštini teret države jer se egzistencijalno oslanja na trošak poreskih obveznika – kriminogena je po svojoj prirodi; ukoliko bi se u svest isključenih, demotivisanih i

izolovanih implementirala radna etika i radne navike oni bi napustili svoje navike zavisnosti, kulturu hedonizma, kao i kriminalne tendencije.⁴

Bez namere da se ospori značaj, prisustvo i dubina problema socijalne isključenosti, pristup u kome dominira binarni model u velikoj meri zamagljuje suštinu ovog problema i navodi na pogrešne zaključke povećavajući spoljni efekat socijalne isključenosti, pri čemu se zapostavlja otkrivanje i rešavanje njenih uzroka. Binarni model se sastoji iz nekoliko tvrdo uspostavljenih suprotnosti: zadovoljna većina – apatična manjina, neproblematični – problematični, zajednica – dezorganizacija, zaposleni – nezaposleni, nezavisnost – socijalna zavisnost, stabilne porodice – jednoroditeljske disfunkcionalne porodice, starosedeooci (natives) – došljaci, legalne droge – nelegalne droge, žrtve – kriminalci. Ovakav model (oko koga postoji izraženi konsenzus kod društvenih teoretičara različitih polazišta) implicira da su nezaposlenost, siromaštvo i ekonomska nesigurnost jedva poznate pojave izvan geto – područja. Činjenica da one preovlađuju u određenim oblastima ne čini ih nepostojećim u „normalnoj većini“. Radi se samo o pokušaju da se zamagle klasne razlike, eksploatacija u sferi tržišta rada, problemi moderne porodice, problemi zloupotrebe droga u svim društvenim slojevima. Socijalna isključenost je fenomen koji se ne može analizirati izdvojeno od dramatičnih promena koja su zahvatile savremeno društvo u celini. Celokupna slika društva izmenjena je ulaskom u društvo „tečne modernosti“ (liquid modernity), (Bauman, 2000). Temeljne promene u značajnim društvenim entitetima i društvenoj strukturi kao što su rad i zaposlenost, porodica, identitet, motivacija izmenile su svet pretvarajući ga u rizično mesto u kome se pitanje kriminaliteta ne može rešavati demonizacijom i označavanjem društvenog „žrtvenog jarca“.

2. Promena društvenog ambijenta

Hipoteza praga kaže da u svakom društvu postoji razdoblje u kome privredni rast, konvencionalno shvaćen ili ne, dovodi do poboljšanja života. Ali, samo do određene granice, do praga iza kojeg, ako se rast nastavi, kvalitet života počinje da opada⁵. Kako autor ove hipoteze tvrdi, aktuelna situacija u SAD je najdramatičniji

4 Po mišljenju Jonga (Young, 2002) ova teza je zajednička autorima različitih teorijskih i političkih sklonosti: ona se pojavljuje kao „socijalna izolacija“ kod Vilijama Džuliusa Vilsona (William Julius Wilson, 1987), „hipergetoizacija“ kod Luiz Vakant, (Lois Wacquant, 2001), kao „indijanski stil rezervata“ Ričarda Hernstajna i Čarlsa Mareja (Richard Herrnstein and Charles Murray, 1994), „Novi Bantustans“ Majka Dejvisa (Mike Davis, 1990), u jedinicama socijalne ekskluzije u „New Labour's Social Exclusion Unit“ (1999a), u „Dva grada“ Manuela Kastelsa (Manuel Castels, 1994), „geografiji isključenosti“ Dejvida Siblija (David Sibley, 1995) ili njujorškoj noćnoj mori kod Toma Vulfa (Tom Volfe, 1988).

5 Max-Neef, Manfred A. Human scale development: conception, application and further reflections / by Manfred Max-Neef, with contributions from Antonio, Part one: Human Scale Development, Elizalde, Martin Hopenhayn; published in 1991 by The Apex Press, an imprint of the Council on International and Public Affairs, 777 United Nations, Plaza, New York, USA.

primer i potvrda ove teze. U novoj podeli na razvijene, podrazvijene i zemlje u razvoju, SAD se svrstava u podrazvijene zemlje. „SAD je primjer zemlje, u kojoj jedan posto Amerikanaca živi sve bolje i bolje, a devedeset i devet posto lošije, u svim vrstama manifestacija. Ekonomska polarizacija je postala dramatična do katastrofičnih razmera, šačica finansijskih špekulanata zarađuje vrtoglave sume dok hiljade ljudi spavaju u automobilima parkiranim ispred kuće koja je bila njihova“⁶. Okolnosti izazvane svetskom finansijskom krizom pokazale su da izvori nesigurnosti strukturalno utkani u novo kapitalističko tržište nikako ne mogu biti shvaćeni kao rizični samo za jednu društvenu grupu – grupu socijalno isključenih. Razumevanje ekonomskih i socijalnih transformacija kapitalizma sa kraja dvadesetog veka podrazumeva novi sociološki pojmovni okvir koji će redefinisati tradicionalno shvaćene društvene kategorije, pa između ostalih, i kategoriju socijalne isključenosti. Karakter kapitalizma izmenjen je u sferi reprodukcije, socijalne integracije i strukture načina života (Sekulić, 2003:347). U fokusu nije više proizvođač, već potrošač. Radnička klasa kao društveni i politički subjekt prestaje da bude značajna u onoj meri u kojoj to prestaju da budu i vlasnici kapitala. Radnici postaju potrošači, a novi upravljački sloj – menadžerska klasa postaje zastupnik kapitala. Odnosi kauzalnosti su zamenjeni odnosima verovatnoće. „Disciplinovanje i plansko kreiranje sveta, društveni i kulturni inženjering, danas su verovatno zastupljeni više nego ikada, ali sve više poprimaju osobine igara, ulaganja i dobiti, kao i gubitaka koji se realizuju u polju sa većim ili manjim stepenom rizika. Ideologiju su danas prevazišla pravila igre kao „performativi“ unutar kojih se dešavaju sučeljavanja od kojih zavisi budući tok događaja, kao i njihova naknadna legitimizacija“ (Sekulić, 2003:249). Nova priroda kapitalizma menja i prirodu socijalnih konflikata koji su izazvani nejednakim mogućnostima učestvovanja u potrošnji kao ključnom faktoru života. Anomični karakter socijalnih tenzija ogleda se u rastu kriminaliteta kao društvenog odgovora na uskraćeno uživanje u principu zadovoljstva kao dominantnom sistemu kapitalističke reprodukcije. Povećane nejednakosti ispoljavaju se kroz podelu na grupe u nepovoljnom položaju i menadžerske grupe, usložnjavajući tradicionalnu klasnu podelu. „Korisnici (beneficiaries) pomoći i usluga nemaju nikakav legitimitet u procesu odlučivanja i nikakvu ili malu kontrolu nad resursima koji su im dodeljeni i obično su višestruko uslovljeni kako i na koji način mogu da ih koriste. „Darovaoci usluga i kapitala, s druge strane, ni na koji način ne polažu računa korisnicima o raspoloživim resursima i strategijama njihove raspodele“ (Sekulić, 2003:352).⁷

6 Čileanski ekonomist Manfred Max-Neef u intervjuu preuzetom iz E-novina, dostupno na www.e-novine.com. preuzeto 17.12.2010 - 14:55

7 Ralf Dahrendorf upozorava da društvo koje prihvata kontinuiranu egzistenciju grupa koje nemaju realni udeo u njemu stavlja sebe u ozbiljnu opasnost. To znači da ni većinska klasa (majority class) u takvom društvu neće više imati poverenja u sopstvenu poziciju u njemu. (Dahrendorf, 1990:164,165).

To nije više kapitalizam, to je nešto opasnije od kapitalizma. „Post-razvoj“ osporava mogućnosti društvenog razvoja svodeći ga na kvantitativni rast tehnika i tehnologija u kome su ljudi postali suvišni. Menadžeri koji nisu vlasnici kapitala postaju značajni društveni subjekti u procesu „revolucioniranja društvenih odnosa“, i to ne više na nivou preduzeća, već, na nivou celog društva. „Menadžerska revolucija je dakle ključni način kontroliranja i vođenja svih podsistema, koji ne dolazi odozgo, već odozdo! A posebno je bila moćna – i još uvijek jest – na razini znanstvenoga, koje prelazi u znanje i danas ga nazivaju industrijom znanja. I, ne manje važno, upravo „uz pomoć“ menadžerske revolucije uspostavljena je i „financijska industrija“ i/ili ono što je dovelo do „krize“ posljednjih godina. Bit menadžerske revolucije je dakle takva da je treba promišljati kao upotrebu načela znanstvenog menadžmenta na razini poduzeća, preko posredovanja na vođenje države, a onda na društvo u cjelini te na sve pojedinačne podsisteme i, konačno, doslovno je ugrađena, kao čip, u svakog pojedinca posebno“⁸. Bez adekvatnog razumevanja ovih promena u „postkapitalističkom“ društvu teško je razumeti bilo koji fenomen tog društva. Pitanje legitimiteta je marginalizovano, ideološko kreiranje društva je zamenjeno pitanjem o učincima, ekspertizi, kompeticiji i stručnosti za obavljanje određenog posla. Menadžment kao plansko-konstruktivistički odnos prema stvarnosti kroz strategije odnosa sa javnošću i reklamni sektor kreira i događaje i činjenice. „Danas se kreiranje stvarnosti realizuje pre normiranja – pitanje norme je u potpunosti destabilizovano. Politička praksa vezana za taj kontekst ne formira se ukidanjem pitanja legitimiteta, nego njegovim marginalizovanjem, što praktično znači da se gotovo legitimnim smatraju najrazličitiji oblici pritisaka, uslovljavanja i vidljivog ili nevidljivog nasilja“ (Sekulić, 2003:350).

Svet u kome se sve kreće i menja, u kome je došlo do raspada tradicionalnih normi, tekstura i vrednosti (Hobsbaum, 2004) – to je svet kasne modernosti. Stubovi modernog industrijskog društva kao što su stabilno tržište rada, porodica i zajednica temeljno su transformisani prelaskom u kasnu modernost (postindustrijsko društvo). Stabilna (muška) zaposlenost, stabilna porodica, zajednica, kao i kolektivni identitetski obrasci (klasa, nacija) koji su se odlikovali čvrstinom i solidnošću zamenjeni su društvom neodređenosti i dinamičke pluralnosti. Ričard Senet (Richard Sennett) postavlja pitanje „Kako da ljudska bića razviju priču o identitetu, životu i istoriji društva koje je sačinjeno od epizoda i fragmenata? Uslovi nove ekonomije kreiraju, umesto iskustva koje se proteže u vremenu, iskustvo od mesta do mesta, od posla do posla“ (Sennett, 1998:26-27). Okolnosti u kojima žive građani razvijenih društava izmenjene su do neprepoznatljivosti. Zlatan posleratni period poretka sigurnosti za koji su bili karakteristični visok stepen pune zaposlenosti, stabilna porodična struktura i konsenzus vrednosti objedinjenih oko

8 Dr Tonči Kuzmanić, preuzeto iz intervjua za Mladinu 02.11.2010. Marjan Horvat Mladina, prev. el: Sanda Dukić, dostupno na H-ALTER Novine H-rvacke ALTER-native.

države blagostanja, zamenjena je svetom strukturne nezaposlenosti, ekonomske nesigurnosti, sistematskog smanjenja provizija države blagostanja, rastuće nestabilnosti porodičnog života i međuljudskih odnosa. Društvo rizika, izrazite pluralnosti i individualizma došlo je na mesto društva udobnosti, konsenzusa i homogenosti. Ontološka sigurnost nestala je u opštem stanju nesigurnosti i neizvesnosti, stalne društvene promene kao dinamike postojanja u kojoj je sve moguće i sve može da se desi.

U samom jezgru promena koje karakterišu kasnu modernost nalazi se promena na planu identiteta. Mreže sigurnosti i pripadnosti koje su zasnivane na stabilnim entitetima i kolektivnim identitetima su temeljno uzdrmane i napuštene u dinamici stalne promene, mnoštvu pluralizma – u kulturi refleksivnosti. Identitet se gradi u procesu individualne samoaktuelizacije (personalni narativ) u ambijentu fragmentizovane zajednice. Obeskorenjenost (Giddens, 1991) stvara ontološku nesigurnost – krizu identiteta, a najspremnija društvena reakcija je evociranje esencijalizma koji nudi tvrdo identitetsko jezgro, nepromenljivu prirodu sopstva i isto takvo tvrdo određenje drugog. Prva faza esencijalizma je insistiranje na osnovnim vrednostima i kvalitetima (kulturnim, biološkim) koji određuju pojedince (mogu biti muškost, rasa, klasa, vera ili nacionalnost), a drugi stepen je omalovažavanje drugih kao onih kojima suštinski nedostaju navedena svojstva ili vrline (Young, 2001). Takav proces mobilise negativnu esenciju u opoziciji sa drugima (drugačijim), stvara predrasude i stereotipe rezultirajući socijalnim isključivanjem u okviru društva u kome se intenzivira osećanje ontološke nesigurnosti drugih⁹.

9 Jedan od primera za to je pojava jake desnice, koja se posebno okomila na sve što ima islamski predznak i koja kao domino efekat pali nacionalističke i rasne strasti u Zapadnoj Evropi. U uzavreloj političkoj sferi jedan političar iz zemlje Ane Frank usudio se ustvrditi da muslimani postaju sve izolovaniji u društvenoj zajednici baš kao i Jevreji pred Drugi svjetski rat. Job Koen, bivši gradonačelnik Amsterdama i sadašnji vođa partije PVDA, koji je za samo jedan glas izgubio posljednje izbore u Holandiji, odlučio se za ovu teške riječi u pokušaju blagovremenog zaustavljanja snaga destrukcije koje mogu demokratsko uređenje ne samo u Holandiji dovesti u najveća iskušenja. Sadašnja situacija sa muslimanima u Holandiji identična je onoj o kojoj mi je majka kazivala. Na svojoj koži je osjetila kako se odnosilo prema Jevrejima pred Drugi svjetski rat. Oni su bili sve izolovaniji, izbačeni iz društveno-političkog života. Poslije su došli progoni, transporti i logori... U Zapadnoj Evropi velika većina muslimana želi upravo kao i mi sigurnost i egzistenciju. Došli su iz svojih zemalja, ili su ovdje rođeni, u potrazi za boljim životom... Mnogi od njih sada pokušavaju prikriti svoje porijeklo u nadi da će tako imati manje problema u svakodnevnom životu. Da ne govorim koliko je i ime koje podsjeća na islamsko velika prepreka u pronalasku zaposlenja. Dok se političari prepucavaju, obični mali čovjek, kao i obično, najviše strada. Sada muslimane optužuju i za nedostatak radnih mjesta, sve niži standard, stezanje kaiša. Neće proći puno vremena i te nerazumne optužbe počće se širiti i na sve naturalizovane građane pojedinih zemalja EU. U Irskoj, recimo, već mjesecima domicilno stanovništvo zazire od stranaca, posebno Poljaka. Kao s njima su im stigle i sve ekonomske nevolje što su najuspješniju zemlju Zapadne Evrope gotovo dovele na rub bankrota. Pavle Pavlović, Zeleno, mrzím te, zeleno, dostupno na Enovine, 16.12.2010.

Križa identiteta izazvana nedostatkom postojanosti traži razrešenje u refleksivnosti svakodnevnog života. Takvo identitetsko polazište problematizovano je nemogućnošću da se bilo šta uzme zdravo za gotovo. Sigurna je samo neizvesnost. Rezultat je uznemirujuće osećanje obesikorenjenosti koje traži uporišnu tačku. Osećanje ontološke nesigurnosti nastaje u strukturi čije jedinice ostaju na mestu, ali se pojedinac smešten u njoj stalno kreće, tako da se struktura neprekidno širi i transformiše. Sa stanovišta socijalne isključenosti ovakvo stanje može biti izvor nevolje. U potrazi za esencijalnošću sopstvena potvrda i prepoznavanje može se pretvoriti u prepoznavanje „drugoga“ i „drugačijeg“ kao neprijateljskog. U tom smislu treba istaći prisustvo dva različita izvora socijalne osujećenosti. Prvi je ekonomska nesigurnost koja izaziva relativne deprivacije, a drugi ontološka nesigurnost koja izaziva pogrešno prepoznavanje (misrecognition). Uvažavajući ovu razliku Nensi Frejzer (Fraser, 1997) ističe da se može govoriti o dve vrste politike: one koja je centrirana oko distributivne pravde i politike koja je fokusirana na pravdu prepoznavanja – to su politika klasa i politika identiteta. Značaj politike identiteta je u porastu. Naslanjajući se na ovu distinkciju autorka sugerše izuzetno korisnu tipologiju politike reforme na osnovu dve dimenzije, dimenziju preraspodele i dimenziju prepoznavanja. Reforma, mora da uvaži neophodnost promena u obe oblasti objedinjujući pojedinačne neuspehe distributivne pravde i pogrešnog prepoznavanja. Na ovoj dihotomiji ona gradi razlikovanje politike afirmacije i politike transformacije. Politika afirmacije podrazumeva samo površinski transfer sredstava bez promene osnovne podele, dok politika transformacije nastoji da otkloni osnovne strukture nepravde (Young, 1999). Transformativna preraspodela podrazumeva mere kao što su prekvalifikacija za sticanje radnih mesta, nagrađivanje prema zaslugama – politiku jednakih mogućnosti (posebno na planu rodne ravnopravnosti), priznavanje neplaćenog rada (npr. podizanje dece, briga za stare roditelje). Podrška od vitalnog značaja za društvenu reprodukciju i stvaranje održive infrastrukture (sa posebno izraženom brigom o ženama sa decom) ima za cilj ostvarivanje individualne egzistencije koja nije ponižavajuća i nepodnošljiva.

U knjizi „The Exclusive Society“ autor (Young, 1999) ukazuje na dva osnovna problema u liberalnoj demokratiji, potrebu da se društvene nagrade distribuiraju u pravcu podsticanja posvećenosti radu u okviru postojeće podele rada i potrebu da se podstiče poštovanje između pojedinaca i grupa, tako da se umanjni koristoljubiv individualizam kao karakteristika konkurentskog društva koje vodi u rat svih protiv svih. Pojedinci bi trebalo da doživljavaju iskustvo nagrađivanja kao pošteno i pravedno, ali se istovremeno moraju osećati cenjeno i poštovano. Nagrada dolazi kao rezultat meritokratski shvaćene zasluge, prepoznavanje podrazumeva poštovanje i alokaciju statusa, pri čemu, postoji neophodnost pravedne povezanosti nagrade i socijalnog statusa. Fundamentalni rascep se odvija na pitanju da li hijerarhija nagrade i priznanja istinski zavisi od dostignuća i zalaganja pojedinca.

Diskursi distributivne pravde i distributivnog prepoznavanja moraju biti balansirani jer predstavljaju osnov društvenog legitimiteta i bazične jednakosti. Analiza ovih pojmova daje veliki doprinos otkrivanju geneze kriminaliteta i kažnjavanja. Prvo je saznanje da glavni uzrok kriminaliteta leži u lišavanju koje je, vrlo često, kombinacija osećanja relativne ekonomske deprivacije (koja izaziva nezadovoljstvo) i društvenog i političkog neprepoznavanja (koje izaziva gubitak osećanja lojalnosti, pripadnosti i posvećenosti). Kombinacija ova dva diskursa dovodi do stanja u kome su ekonomski marginalizovane društvene grupe i pojedinci tretirani kao drugo-razredni građani.

Drugi konsekventni zaključak se odnosi na vezu između sveprožimajuće ekonomske i ontološke nesigurnosti prisutne u populaciji i pooštavanja kaznenih odgovora na kriminalitet i devijantnost (vidi Luttvak, 1995; Young, 2000). Relativne deprivacije, posebno kada su u kombinaciji sa pogrešnim prepoznavanjem i omalovažavanjem pojačavaju kriminogene sklonosti i izbore. Sa druge strane, relativne deprivacije deluju u obratnom smeru kada pripadnici većine gledaju na društveno dno (underclass) kao nezasluženo privilegovani sloj socijalnih zavisnika koji nije nagrađen (ali, ni kažnjen) prema principima rada i discipline. U jednom pravcu relativne deprivacije siromašnih vode ka kriminalitetu, a u drugom, relativno lišavanje bogatih (kroz davanja različite vrste) vodi ka zahtevu za jačanjem kaznene politike.

Proces društvene tranzicije koji je uslovljen prelaskom iz modernosti u kasnu modernost značajno je transformisao prirodu relativne deprivacije produkujući nove modele pogrešnog prepoznavanja (misrecognition) i socijalnog isključivanja. Posledice na različite načine i različitim intenzitetom dotiču svaku od primarnih jedinica socijalne strukture – klase, etničku pripadnost, rod, starosne grupe. Te promene stvaraju pojačanu motivaciju za počinitelje kriminala jer se pojačava antidruštveni impuls. Neprijateljsko osećanje prema društvu kao izvoru kompleksne deprivacije, distanciranost društvenih aktera i progresivni zahtevi za poboljšavanjem nivoa poštovanja u oblasti rodnih, etničkih i religijskih subkultura čine zadatak suzbijanja rasta kriminaliteta izuzetno kompleksnim u društvu kasne modernosti. Konvencionalni multikulturalizam zasnovan na politici afirmacije ne dovodi u pitanje esencijalistički shvaćene razlike. Pozitivno priznavanje različitih grupa pod jednakim uslovima čini stožer politike afirmacije, dok je politika transformisanja usmerena ka razbijanju i destabilizaciji kategorije fiksnih identiteta kao suštine. Ona insistira na isprepletanosti navodno odvojenih kultura i naglašava dvosmisleni i zamagljenu prirodu postavljenih granica. Različitost treba da umanjuje represivnost, razlika se posmatra kao fluks, a ne kao fiksirana suština. U tretiranju kriminaliteta ona posebno osuđuje kategoriju zločina iz mržnje koja dehumanizuje žrtve (Young, 1990). Novi, konstruktivniji odgovor na problem kriminaliteta razotkriva diskurs esencijalizma kao triptih koji je sazdan od stalnog upi-

ranja prstom na grupacije siromašnih (underclass), narkomana i imigranata kao društveno i prostorno izolovanih disfunkcionalnih grupa.

3. Pogrešne premise u rešavanju problema socijalne isključenosti

Tržišne sile su sistematski transformisale, kako sferu proizvodnje, tako i sferu potrošnje. Pomak od Fordizma ka post – Fordizmu izmenio je svet rada. Primarno tržište rada sigurnog zaposlenja (i sigurne karijere), zamenilo je sekundarno tržište rada kratkoročnih ugovora, fleksibilno i nesigurno, uslovivši rast niže klase (underclass) sačinjene, u najvećoj meri, od strukturalno nezaposlenih. Gotovo šesdeset procenata stanovništva čine oni sa privremenim, nesigurnim zaposlenjem, marginalizovani, minimalno plaćeni i nezaposleni. Nesigurnost kao odraz strukturne nezaposlenosti je dominantna karakteristika novog tržišta rada. Kratkoročni ugovori, intenziviranje rada, zahtev za novim veštinama kao prednost u zadržavanju posla, produžetak radnog dana – to su samo neki od pritisaka kojima je izložena radna snaga (Burchell, 2002). Tržište rada postaje mesto iscrpljujućeg takmičenja u kome poslodavac traži sve više za istu, ili manju novčanu nadoknadu. Dok je u prošlosti prihod jednog člana domaćinstva bio dovoljan da održi porodicu, danas je potreban rad oba partnera čije se odsustvo neminovno odražava na kvalitet i stabilnost porodičnog života. Ipak, rad i zaposlenost su najčešće u fokusu interesovanja javnih politika vlade kada je u pitanju rešavanje problema socijalne isključenosti. Rad se sagledava kao izvor finansijske nezavisnosti koja povlači motivaciono-ekonomske mogućnosti za izlazak iz stanja socijalne isključenosti. Rad se (cinično) preporučuje kao način ispunjenja želja, nezavisnosti, postizanja samopoštovanja i mogućnosti napredovanja. Tvrdnja da je bilo koji rad bolji od nikakvog rada, kao glavna ideja za izlazak iz stanja socijalne isključenosti ne uvažava dovoljno prisilnu prirodu rada koja je u velikoj meri uslovljena neizvesnim tržištem rada. U njemu se isključeni, po pravilu, guraju u slabije plaćene poslove¹⁰ kao učesnici razmene koja nije rezultat slobodnih i jednakih uslova. Tako se generišu okolnosti u kojima nezaposleni mladi ljudi i njihove porodice ostaju zarobljeni u svetu benefita

10 Tako, u oblasti preraspodele mehanizmi afirmativne politike uključuju prisiljavanje niže klase da na tržištu rada prihvati ekstremno niske plate. Ovakav položaj na tržištu rada samo reprodukuje njihovu uniženu poziciju. Ovakva politika produkuje kretanje iz jedne u drugu kategoriju isključivanja i predstavlja suprotnost procesu uključivanja. Dominatni diskurs socijalne isključenosti Evropske unije postavlja kao njenu suprotnost proces integracije, a ne u uključivanja. Ta integracija se ostvaruje kroz plaćeni posao. Takvo stanovište su u potpunosti prihvatili Novi Laburisti. Socijalna isključenost se konstruiše u uslovima koje izaziva nezaposlenost, a ne siromaštvo, a sve je praćeno shvatanjem da je uzrok siromaštva nezaposlenost. „Performativna“ ideja o socijalnoj uključenosti koja je ovde zastupljena posmatra inkluziju kao odgovornost, a ne kao pravo, uvodeći u tretiranje socijalne isključenosti narasli i neadekvatni moralizatorski sadržaj. (Levitas, 1996).

uskraćeni za opciju obrazovanja kao osnove izbora životnih mogućnosti - okolnosti koje vode ka sferi sive ekonomije i kulturi ulice. Koncepti¹¹ koji forsiraju „etiku napornog rada“ u velikom su raskoraku sa široko rasprostranjenim doživljajem rada kao monotonog, prisilnog i „eksternog“. Identitet zasnovan na radu gubi značaj. Ispod zadovoljnog vrha društva široki slojevi društva rad i zaposlenje doživljavaju kao mučan i naporan način da prežive. Takav rad je za njih manji ili veći gubitak vremena koje bi posvetili značajnijim sferama života. Reč je o većini zaposlenih, a ne o disfunkcionalnim zavisnicima od socijalnih davanja. Većina ljudi živi za trenutke izvan radnog vremena. Previše radnih sati, niske plate, monotonija, negativno stimulirana bespoštedna konkurencija, to su osobine rada koje realne politike moraju da sagledaju da ne bi bile isprazne retorike o napornom radu kao mogućnosti spasenja i društvenom uzoru. Poslovi koji stoje na raspolaganju većini stanovništva ostavljaju malo vremena za negovanje stabilnih porodičnih odnosa i njihova priroda izaziva široke posledice nestabilnosti. Posebno su na udaru jednoroditeljska domaćinstva koja su dodatno pogođena padom kapaciteta zajednice da obezbedi samoregulaciju i održavanje mreža uzajamne podrške i zaštite (Currie, 1997:155). Tako se idilične ideje da rad pruža uzor deci iz susedstva pokazuju u praksi kao elementarno pogrešne, jer se pre može tvrditi da one čine kriminalitet i nelegalnu trgovinu drogom daleko atraktivnijim. Ako zaista postoji „zavodljivost kriminala“, kako Džek Kac (Katz, 1988) sugerira, ta zavodljivost postaje sve privlačnija s obzirom na bedu alternativa.

„Promene u prirodi rada su duboke i utiču na individualne živote, kao i na socijalnu strukturu. Danas, rad više nije očigledno rešenje za socijalne probleme, već je deo samog problema“ (Dahrendorf, 1990:143). Čini se, da je funkcija rada kao nezamenljiva odrednica ličnog identiteta, „kao izvor integracija“, „socijalne kohezije“, „društvenih veza“, „socijalizacije“ i „personalizacije“ zauvek izgubljena, jer nema realnih mogućnosti ispunjenja ovih funkcija. Opsesivno pozivanje na nju ignoriše činjenicu da funkcija rada više ne može biti temelj „životnog projekta“. A, to je zbog toga što nema više društva u kome ima posla za sve (dobro plaćenog, sa punim radnim vremenom), rad je sve manje potreban (kapitalu), te je kako Gortz (Gortz, 1999) predlaže potrebno preformulisati rad, porodicu i zajednicu da bi ponovo postali osnova identiteta i društvenih vrednosti.

Svet zabave i potrošnje je takođe temeljno transformisan iz masovne potrošnje u potrošnju koja je definisana specifičnim izborom i preferencijama kao istaknutim idealima i načinom samoodređenja. Takva vrsta potrošnje izaziva per-

11 Jedan od primera je govor Harijet Harman (Harriet Harman, ex Minister for Social Security) povodom otvaranja Centra za analizu socijalne isključenosti (Centre for the Analysis of Social Exclusion) u Londonskoj školi za ekonomiju 1997. godine u kome ona rad označava kao presudno sredstvo u napadu na problem socijalne isključenosti, kao sredstvo koje ne samo što obezbeđuje zaradu, već je način života.

manentni stres usled potrebe za neposrednim i neodložnim uživanjem željenih dobara koji postaju osnov samoaktuelizacije i hedonističke životne orijentacije (Kembel, 1987:59). Kasna modernost je redefinisala rad i slobodno vreme rasprostrući stanje relativne deprivacije i pojačanog individualizma. Priroda novih tržišta generiše veći stepen nejednakosti, umanjuje značaj meritokratskog društva i ohrabruje etos egoizma podstičući kriminogene društvene predispozicije. Slabljenje zajednice usled intenzivirane društvene pokretljivosti i pomeranja kapitala u profitabilne regije dovodi do pada neformalne društvene kontrole kriminaliteta. Istovremeno, na udaru svih ovih promena i pritisaka, padom državne podrške i sistema podrške zajednica porodica postaje sve manje otporna na fragmentaciju i raspadanje. Svi navedeni procesi neminovno vode ka povećanju kriminaliteta i padu onih snaga koje ga kontrolišu.

U vezi sa ovim promenama bavljenje problemom socijalne isključenosti često polazi od pogrešnog sagledavanja društvenih vrednosti neopravdano podrazumevajući da socijalno isključene odlikuje specifični sistem vrednosti u opoziciji sa dominantnim društvenim vrednostima. Njima se pripisuje haotičnost, hedonistička neuzdržanost, nedostatak spremnosti da se odreknu ličnog zadovoljstva zarad mukotrpnog rada, agresivnost i mrzovoljnost, jednom rečju socijalno isključeni se tretiraju kao pripadnici nezrele kulture sa dna društvene strukture. Slučaj američke crne klase ilustrovan u delu *Socijalna isključenost* (Social exclusion, Young, 1999) ubedljivo dokazuje da ove teze nisu istinite i da pretpostavka o lokalizovanim otpadnicima od američkog sna koje odlikuje anomični deficit kulture nije tačna. Ove tvrdnje su zasnovane na briljantnoj etnografiji Karla Najtingeja (Nightingale, 1993) o crnoj geto populaciji koja živi na ivici grada u Filadelfiji. Rezultati ovog istraživanja su pokazali da, u vrednosnom smislu, nije reč o getu, već, potpuno suprotno, o „apotezi Amerike“. Potpuna uronjenost u američki san preovlađujuće potrošačke kulture podrazumeva zajedničke zavisnosti od brendova visoke mode kao što su Gucci, BMW, Nike, gledanje televizije po jedanaest sati dnevno, deljenje opsesija dominantne kulture nasilja, podršku (u vreme studije) Bušovom učešću u Zalivskom ratu, obožavanje uspeha, novca, bogatstva i statusa – čak i perverzno deljenje rasizma sa širom društvenom zajednicom. Zaključak istraživača je, da problem geta nije proces jednostavne socijalne isključenosti već, iznenađujuće snažna uključenost u glavne kulturne obrasce, ali uz, istovremeno, sistematsko isključivanje iz mogućnosti realizacije ciljeva inkorporiranih tom kulturom. Stanje koje referira na Mertona – ali, u kontekstu kasne moderne u kojoj se odvija „dramatična implozija globalne kulture na lokalnom nivou“ dovodi do procesa „bulimije“ društvenog sistema. Ovaj proces nastaje usled kolizije između neprestane liberalne mantre slobode, jednakosti i bratstva i svakodnevnog iskustva na tržištu rada, na ulicama, u kontaktu sa preovlađujućom praksom socijalne isključenosti (Young, 2002). Haos nagrada i haos identiteta iznedrio je paradoks u

kome je klasa isključenih veoma slična ostatku društva, bez distance i antagonizma. Vrednosne orijentacije socijalno isključenih postaju sve sličnije vrednostima bogatih, i u meri tog približavanja isključivanje ih više vređa. Sužavanje kulturnih razlika pojačava ozlojeđenost jer su aspiracije niže klase limitirane mogućnostima da neguju i ostvare vrednosti većine, da se vežu za njih u radostima potrošakog života (Bauman, 1998:73). Pojačavanje sličnosti i brisanje kulturnih razlika nezadovoljstvo usmerava na relativne, a ne apsolutne deprivacije (Runicman, 1966 prema: Young, 2002).

Pokušaj da se heterogena grupacija socijalno isključenih konstruiše kao „drugi“ koje karakterišu naopake norme u odnosu na većinu, osporen je u realnom životu, i predstavlja izlaz za stvarne probleme kroz veštački stvoren dualitet. Produženo radno vreme, intenziviranje rada, povećanje migracija, dvostruke porodične karijere kao nužnost opstanka, sve su to iskustva prinude i žrtvovanja koja prožimaju celo društvo, a ne samo stigmatizovanu klasu socijalno isključenih. Demonizacija te klase kroz osećanje da ona nepravedno uživa u porezima naplaćenih od pristojnih građana predatorski nastrojena u odnosu na homogenu većinu predstavlja konstrukciju disfunkcionalnog satanizovanog entiteta.

Na kraju, autor *Socijalne isključenosti* (Young, *Social exclusion*, 1999) predlaže da se, za trenutak, stavimo u položaj hipotetički „uključenog“ građanina. Moramo se zapitati u čemu je njegova prednost? U saobraćajnoj gužvi na putu do posla, produženom radnom danu, povećanim cenama stanovanja i hipotekama koje nikada neće isplatiti, nužnosti za ostvarivanjem dva prihoda da bi se finansirala porodica, zastoju u rađanju dece, karijeri žene koja je često povezana sa strahom od biološkog sata i neplodnosti, svakodnevnom odvoženju dece u školu u saobraćajnim kolapsima, slomu lokaliteta i zajednice, nedostatku vremena za decu, strahu da propušta odrastanje svoje dece, iskušenju i strahovima koji završavaju u zloupotrebi alkohola kao sredstvu za uživanje u trenucima između napornog rada. Društvo „bulimije“ postavlja nove potrošačke imperativne i eksponencijalno povećava masovno tržište, masovno obrazovanje, masovne medije sa uporednim rastom prava na državljanstvo koje se dodeljuje novim segmentima stanovništva. Široko rasprostranjena društvena prava (entitlement) istovremeno su uzročnik uključenosti i isključenosti. Masovna kultura, takođe, dovodi do kulturne uključenosti koju prati strukturalna isključenost. To je društvo koje ima i jake centrifugalne i centripetalne struje: apsorbuje i odbija (Young, 2002). Društveno-ekonomske nejednakosti postaju podnošljive jer postoje zajednička prava (entitlement), slično tome, državljanstvo (citizenship) čini kulturne razlike podnošljivim (Dahrendorf, 1990:159). Ali, nezadovoljstvo ipak raste. Kada migranti, pripadnici etničkih manjina dobiju državljanstvo oni postaju deo celine, preuzimajući sva njena ograničenja, kao što su blokirana društvena pokretljivost, ograničen pristup privilegovanim tržištima rada, nepravde nagrađivanja, postojeće javne predrasude i sl.

Usled toga, amerikanizirane druge generacije hispano imigranata razvijaju najveći stepen frustracije¹².

U pokušaju da se suoče sa izazovima naraslog kriminaliteta¹³ odbacujući politiku neoliberalne konzervativne administracije koja je promovisala ekskluzivističko društvo, politika Novih Laburista zapala je u zamku politike nostalgije. Ispravno uočavajući da je tačeroovski liberalizam društvo pretvorio u skup ekskluzivnih atomiziranih jedinica i da je sprečavanje kriminala postalo usmereno na situacionu, a ne rehabilitacionu prevenciju¹⁴, politički program Novih Laburista je u postmodernističkom maniru posegnuo za idealizovanom prošlošću. Paradoksalno, u pokušaju da reše problem Novi Laburisti su ga identifikovali na isti način na koji su to činili neoliberali. Radi se o istom mehanizmu konstruisanja entiteta niže klase (underclass) koja se nekritički optužuje za zavisničku kulturu zasnovanu na velikodušnoj državi blagostanja. Tako, kriminal kao proizvod društva postaje odvojen od društvene strukture – on se posmatra kao rezultat različitih etiologija uz dijagnostikovanje štetnih navika, drugačijih vrednosti i iskrivljenih normi kriminogene manjine isključenih u suprotnosti sa harmonijom preovlađujuće društvene većine.

4. Zaključak

Uloga kritičkog promišljanja i analize, pa i kritički orijentisane kriminologije ima za cilj da preispita opštevažeće i konvencionalne pristupe. Pozadina široko prihvaćenih društvenih predstava često predstavlja paravan za duboke i skrivene motive koji nemaju uporiše u realnosti. Preterano pozivanje na problem bezbednosti često je izgovor za lošu procenu rizika, izazivanje strahova i ksenofobiju prema pojedinim društvenim grupama. Uobičajena retorika socijalne isključenosti može da krije dominaciju jedne društvene grupe nad drugom i na taj način sama postaje instrument socijalne isključenosti. U krajnjoj instanci kriminal i antisocijalno ponašanje su društveni konstrukti koje kreiraju moćni, određujući šta je prihvatljivo ponašanje, vrlo često bez suštinskih parametara i u koliziji sa realnim

12 Istraživanje sprovedeno u El Bariju (El Barrio), ozloglašenom njujorškom kvartu naseljenom Hispanoamerikancima pokazuje dramatične rezultate „kriminalizacije mizerije“ koja posebno pogađa drugu i treću generaciju imigranata (Bourgeois, 2002).

13 Stopa kriminaliteta je više nego udvostručena u periodu između 1979-1991. godine. Tokom konzervativne administracije u Velikoj Britaniji značajno su se uvećale ekonomske podele, tako da je od 1979. i 1994 /5., 10% najsiromašnijih imao rast od 8% u realnim prihodima, dok je prvih 10% imalo rast od 42% (Lister, 1998). Godine 1991. zabeleženi porast kriminaliteta bio je 1,4 puta veći od ukupne stope kriminaliteta u 1951. godini, tako da se povećanje ekonomskih nejednakosti može smatrati direktnim uzrokom povećanja stope kriminaliteta.

14 „Situaciona prevencija „kriminala“ zamenjuje rehabilitaciju kao strategiju orijentisanu na razumevanje uzroka i motivacije učinioaca. Tretiranje zločina se svodi na postavljanje fizičkih barijera i nadzora koji treba da ga spreče, jer se polazi od pretpostavke da će svako ko je u prilici da počinu zločin to i da učini (Young, 1994, Clarke, 1980).

društvenim odnosima. Te definicije su često osporene na nivou lokaliteta, pa se poštovanje krivičnih vrednosti pojavljuje kao dominantni aspekt neke lokalne zajednice. Svako dublje tretiranje veze socijalne isključenosti i kriminaliteta mora uzeti u obzir ogromne promene koje su započete krajem dvadesetog veka. Politička volja ne može biti dovoljna da prizove entitete koji su bili okosnica društvene stabilnosti u posleratnom periodu u kome je društvena uključenost značila životni vek proveden na stabilnom radnom mestu, porodici i lokalnoj zajednici u kulturi homogenosti – kulturi vrednosnog konsenzusa. Društvena inkluzija mora, u skladu sa nastalim promenama, redefinisati sve oblasti društvenog života koje su trajno obeležene nestabilnošću i neizvesnošću životnog puta pojedinca, kao i problemima identiteta u fragmentiranom društvu. U tom smislu je fundamentalni nedostatak diskursa socijalne isključenosti povezan sa prirodom ciljeva socijalne uključenosti čiji zadaci i rešenja moraju uzeti u obzir svet koji se brzo menja i brzo nestaje. To je svet novih pobednika i gubitnika na globalnom tržištu. Produktivnost nije više vezana za vlasnike kapitala već se pomera ka novim tehnomenadžerskim elitama, ka zvezdama u narastajućoj globalnoj industriji zabave. Suočavanje sa novim društvenim subjektima, u usponu, stvara nove gubitnike sazdane od delova srednje klase koji se nalaze pod pretnjom proleterizacije, narastajuće zavisne radničke klase i niže klase (underclass). Nijedan projekat socijalne inkluzije neće biti uspešan ukoliko je zasnovan na principima pobednika jer će njihov odnos prema gubitnicima uvek sakrivati suštinu dramatične razlike u društvenim pozicijama. Društvo konsenzusa je zauvek nestalo. Diskurs socijalne isključenosti ne može nostalgичno tražiti rešenja kakva su bila moguća u periodu „zlatnog doba“ društvenog blagostanja i solidarnosti. U to doba društvena inkluzija je imala značenje asimilacije u masivnu, homogenu kulturu, dok je danas inkluzija priznavanje različitosti. Kasna modernost okuplja različita društva u pogledu porekla, kulture, životnih izbora u okviru jednog društva koje slavi raznolikost. Ipak, iza tog mnoštva različitosti opstaje unutrašnje nezadovoljstvo onih čija su očekivanja izneverena, koji su ostali nezadovoljni raspodelom nagrada koje su otišle u posed manje grupe privilegovanih. Neizvesnost identiteta postaje osetljivo i opasno polje u kome stigmatizacija i „konstruisanje drugoga“ označava ranjive društvene grupe kao potencijalno neprijateljske. Diskurs društvene isključenosti mora da izbegne povratak u regresivne procese tako što će prvobitno da rekonceptualizuje pojam društvene inkluzije podržavajući politiku koja je zasnovana na socijalnoj pravdi i različitosti.

5. Literatura

- Bauman, Z., (1998), *Work, Consumerism and the New Poor*. Buckingham: Open University Press
- Bauman, Z., (2000), 'Social uses of Law and Order' in D Garland and R Sparks (eds) *Criminology and Social Theory*. Oxford: Oxford University Press

- Burchell, B., Ladipo D., Wilkinson, F., (2002), *Job Insecurity and Work Intensification*. London: Routledge,
- Bourgois, P., (1995), *In Search of Respect*. Cambridge: Cambridge University Press
- Byrne, D., (1999), *Social Exclusion*. Buckingham: Open University Press
- Campbell, C., (1987), *The Romantic Ethic and the Spirit of Modern Consumerism*. Oxford: Blackwells
- Currie, E., (1997), 'Market Society and Social Disorder' in B. Maclean and D. Milanovic (eds.) *Thinking Critically About Crime*. Vancouver: Collective Press
- Dahrendorf, R., (1990), *Modern Social Conflict an Essay on the Politics of Liberty*, Berkeley: California Press
- Dilulio, J., (1995), 'Crime in America: It's Going to Get Worse', *Readers Digest* (August), p.57
- Giddens, A., (1991), *Modernity and Self-Identity*. Cambridge: Polity Fraser, N., (1997), *Justice Interruptus: Critical Reflections on the Post-Socialist Condition*. New York: Routledge
- Gorz, A., (1999), *Reclaiming Work: Beyond the Wage-Based Society*. Cambridge: Polity Press
- Hobsbaum, E., (2004), *Doba ekstrema*, Beograd, Dereta
- Fraser, N., (1997), *Justice Interruptus: Critical Reflections on the Post-Socialist Condition*. New York: Routledge
- Katz, J., (1988), *Seductions of Crime Moral and Sensual Attractions In Doing Devil*, New Jork, Basic Books
- Kuzmanić, T., Intervju za Mladinu 02.11.2010. Marjan Horvat Mladina, prevela: Sanda Dukić, dostupno na H-ALTER Novine H-rvacke ALTER-native
- Levitas, R., (1996) 'The concept of social exclusion and the new Durkheimian hegemony', *Critical Social Policy* 46, vol. 16, pp. 5-20. Levitas, R. (1998)
- Luttwak, E., (1995), 'Turbo-Charged Capitalism and Its Consequences', *London Review of Books*, 17(21), 2 November, pp. 6-7.
- Mandelson, P., (1997), *Labour's Next Steps: Tackling Social Exclusion*, Pamphlet 581. London: The Fabian Society
- Max-Neef, Manfred A. *Human scale development: conception, application and further reflections / by Manfred Max-Necf, with contributions from Antonio*, Part one: *Human Scale Development*, Elizalde, Martin Hopenhayn; Published in 1991 by The Apex Press, an imprint of the Council on International and Public Affairs, 777 United Nations Plaza, New York, New York, USA
- Sekulić, N., 2002, *Postmodernizam i kraj antropologije*, *SOCIOLOGIJA*, Vol. XLIV (2002), N° 4
- Sennett, R., (1998), *The Corrosion of Character*. New York: W Norton & Co
- *Social Exclusion Unit* (1999a), *Bringing Britain Together*. London: The Stationery Office

- Social Exclusion Unit (1999b), *Teenage Pregnancy*. London: The Stationery Office
- Pavlović, P., *Zeleno, mrzim te, zeleno*, Dostupno na E-novine, 16.12.2010.
- Young, I., (1990), *Justice and the Politics of Difference*. Princeton: Princeton University Press
- Young, J., (1999), *The Exclusive Society*. London: Macmillan
- Young, J., (2001), „Identity, Community and Social Exclusion“ in R. Matthews and J. Pitts (eds) *Crime, Disorder and Community Safety*, London: Routledge.
- Young, J., (2002), *Crime and Social Exclusion* in M. Maguire, R. Morgan and R. Reiner (eds) *The Oxford Handbook of Criminology 3rd ed.* Oxford: Oxford University Press

*

*

*

Olivera Pavićević, PhD

***Institute of Criminological and Sociological Research,
Belgrade***

Dušan Davidović, MA

***Institute of Criminological and Sociological Research,
Belgrade***

***SOCIAL DISCLUSION AND CRIMINALITY
OF POLITICS AND PRAXIS OF
DEVELOPED SOCIETIES***

The paper analyzes the connection between social exclusion and criminality, as the phenomenon of late capitalism with its big changes at the labor market, social insecurity and identity. Social exclusion is treated as a multi - dimensional problem of the socially „excluded“, which in certain theoretic concepts, but also in public policies, are unjustifiably accused of increased tendency toward criminal choices. Expressed economic and social polarization under the circumstances of unequal life chances brings about the impossibility of affirmation and social recognition among those who are considered socially excluded, or the new lower class, consisting of unemployed, uneducated and in various ways marginalized members of the society. Path for their social inclusion must not be marked with a social stigma, but the policy of affirmation and transformation.

Key words: *social exclusion, crime, ghettoization, affirmation, tolerance.*